

Nazi Edebiyatına Genel Bir Bakış

Emre Bekir GÜVEN*

Öz

Alman edebiyatının en sık tartışılan, ancak tam tersi oranda ele alınan dönemi hiç kuşkusuz Nazi (nasyonal sosyalist) idaresi altındaki, 1933 ile 1945 arasında kapsayan Alman edebiyatıdır. Bu dönemde, yakılan kitaplar ve sistematik sansürden öte bir mekanizmanın yanı sıra kendi içine dönen (innere Emigration) ve kendisini sansürleyen ya da esas yazmak istediği dışında tema ve tekniklere eğilen yazarlar söz konusudur. Öte yandan, bu döneme kadar Alman dili, edebiyatı ve kültürüne katkı sunmuş yazarlar göç etmek ya da sürgüne gitmek zorunda kalmış ve göçmen ya da sürgün edebiyatı (Emigrantenliteratur, Exilliteratur) üretmiştir. Bunlar, bilimsel literatürce konuşulan ve tartışılan konulardır. Ancak bizzat failer olarak Nazilerin ürettikleri ya da güdümlerinde ilerleyen edebiyat (Literatur der Täter) genellikle göz ardı edilmektedir. Bu çalışma, ağırlıklı olarak 1933 ile 1945 arasındaki dönem olmak üzere, öncesiyle birlikte Nazi edebiyatını ele almakta ve bu "karanlık döneme" temel yönleriyle ışık tutabilmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nazi edebiyatı, Naziler, Adolf Hitler, İmparatorluk (Reich), Alman edebiyatı.

An Overview of Nazi Literature

Abstract

The period of German literature that is most frequently discussed, but handled to the contrary extent, is undoubtedly German literature under Nazi (national socialist) administration, covering the period between 1933 and 1945. In this period, in addition to a mechanism beyond burning books and systematic censorship, there were writers who turned inward and censored themselves or focused on themes and techniques other than what they actually wanted to write about. On the other hand, writers who had contributed to the German language, literature and culture until this period had to emigrate or go into exile and produced immigrant or exile literature (Emigrantenliteratur, Exilliteratur). These are topics talked about and discussed in the scientific literature. However, the literature (Literatur der Täter) produced or guided by the Nazis themselves, as perpetrators, is generally ignored. This study deals with Nazi literature, mainly the period between 1933 and 1945, and aims to shed light on this "dark period" in its basic aspects.

Keywords: Nazi literature, Nazis, Adolf Hitler, Empire (Reich), German literature.

Giriş

Alman edebiyatının, I. Karl'dan (Karl der Große, Carolus Magnus, Şarلمان) 21. yüzyıl edebiyatına kadar en az tartışılan dönemi veya boyutu, nasyonal sosyalist idare altında veya güdümünde yapılan edebiyattır. Nasyonal sosyalist dönemde üretilen edebiyatı, dönemselsel bir edebiyattan çok, akım olarak ele almak gerekir. Bu tezin başlıca nedeni, söz konusu dönemde ortaya çıkan tüm edebi yapıtların Nazi güdümünde ortaya çıkmadığı gibi, tamamı Nazilere karşı veya onlardan bağımsız üretilmiş yayımlar da olmamasıdır.

Alman coğrafyasında 1933 ile 1945 yılları arasında kapsayan edebiyatın genellikle sürgün, göç, içe göç, sansür gibi boyutları üzerinde durulmaktadır. Ancak, Joseph Goebbels'in Adolf Hitler hakkında "*Aygıtını önemli ölçüde küçültmeli ve kendisini saf nasyonal sosyalist edebiyatın kontrolü ile kısıtlamalıdır.*" (Goebbels, 2003, s. 1305) söyleminde olduğu gibi, nasyonal sosyalist idarenin nasyonal sosyalist bir edebiyat oluşturma çabası söz konusudur; en azından, nasyonal sosyalist ideolojiye aykırı olmayacak bir edebiyat amaçlanmaktadır. Bu edebiyatı oluşturabilmek adına Nazilerin kurumlar kurdukları, yetki ve nüfuz itibarıyla bizzat Goebbels'in bu konuya eğildiği, Alman olarak görülmeyen öğelerden arındırılmış, ari bir Alman edebiyatı ortaya koyma çabaları ve ideolojik amaçlar uğrunda edebiyatı araçsallaştırdıkları gibi gerçekler, bu döneme dair araştırmalarda genellikle göz ardı edilmektedir. "*Nasyonal sosyalist savaş metinleri üzerine araştırmalar kör noktalarla doludur - bu, bu dönemin edebiyatı için de tamamen geçerlidir.*" (Lungershausen, 2017, s. 11) ifadelerinin işaret ettiği üzere nasyonal sosyalist ideoloji, idare ve döneme dair edebiyat bir bütün olarak göz ardı edilmiştir.

Yaşantılardan ileri gelen tabular, dönemi bir bütün olarak reddetme ya da yok sayma, saf sanatın yerini ideolojinin alması gibi muhtemel nedenlerin nasyonal sosyalist ideoloji, idare ve döneme dair edebiyatın araştırılmasını kısıtladığı söylenebilir. Başta İkinci Dünya Savaşı'ndan doğrudan etkilenen coğrafyalar

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, emrebekirguven@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1789-1730.

olmak üzere tüm dünya uzunca bir süre, savaş yıllarını bir tabu olarak zihninde taşımıştır. Almanlar için ise bu süreç, henüz savaşın öncesinden, 1933 yılında başlamıştır. Hitler'in, siyasi iktidarı 30 Ocak 1933'te üstlenmesinden İkinci Dünya Savaşı'nın Almanya açısından sonuna kadarki süreç birçok Alman için karanlık dönem olduğunu söylemek mümkündür. Bu yüzden de bu döneme ait birtakım olgular ya incelenemeyecek kadar büyük birer tabu olarak ya da incelenmeye değmeyecek kadar önemsiz görülmektedir. Nazi edebiyatının da bu olgular arasında yer aldığı açıktır. Dönemi ele alan perspektiflerden bağımsız olarak, 13 Mart 1933 günü *Prusya Sanatlar Akademisi* (Preußische Akademie der Künste) senatosu tarafından "Hepimiz savaş öncesi dönemde, aynı şekilde şu anda ulusun geleceğini birlikte şekillendirmek için bağlı ve görevliyiz." (Graeb-Könneker, 2001, s. 31) kararının alındığı bir ortam sanatsal ve dolayısıyla da edebi açıdan incelemeye değerdir.

Nazi edebiyatı, nasyonal sosyalist ideoloji ve idare güdümünde yapılan edebiyat olarak, ilgili döneme dair edebiyatın farklı bir boyutunu oluşturmaktadır. Almanya'da kalarak kendi içine göç eden (innere Emigration) Erich Kästner gibi edebiyatçılardan ve durumu kabul etmeyerek özgürce edebiyat yapabileme adına göç eden veya sürgüne giden ve göçmen ya da sürgün edebiyatına (Emigrantenliteratur, Exilliteratur) dair ürün üreten Alfred Döblin gibi edebiyatçılardan ayrı olarak bir de bizzat Nazilerin, yani faillerin edebiyatı (Literatur der Täter) söz konusudur. "Esaretten ve Alman edebiyatına hükmeden Alman olmayan (undeutsch) ruhtan kurtulmak istiyoruz." (Wulf, 1963, s. 54) azim ve amacı, yaşanabileceklerin yanı sıra üretilecek edebi yapıtlara da işaret etmektedir. Bu uğurda getirilen 22 Eylül 1933 tarihli *İmparatorluk Kültür Dairesi Yasası* (Reichskulturkammergesetz), tesis edilecek olan yeni edebiyatın somut kanıtıdır.

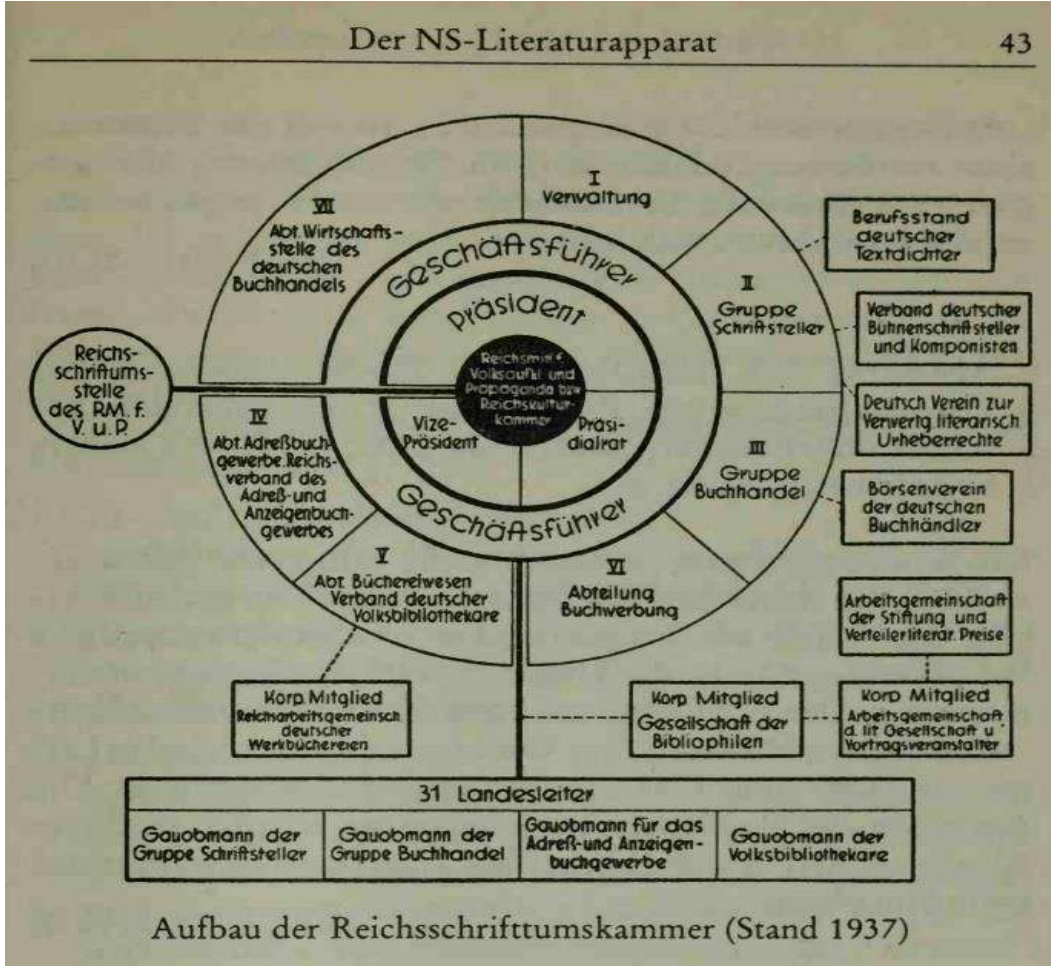
İmparatorluk Edebiyat Dairesi

22 Eylül 1933 tarihli *İmparatorluk Kültür Dairesi Yasası*'nın 1. maddesine göre *Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı* (Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda) yetki ve sorumluluğunda, alanlarına göre dairelerin kamu hukuku esas alınarak oluşturulması öngörülmüştür. Aynı yasanın 2. maddesi ile *İmparatorluk Edebiyat Dairesi* (Reichsschrifttumskammer) kurulmuştur. Bu maddeye göre toplam altı daire kurulmuş ve *İmparatorluk Edebiyat Dairesi* ilk sırada yer almıştır. (Bk.: *Reichskulturkammergesetz* vom 22. September 1933; Graeb-Könneker, 2001, s. 38) *İmparatorluk Basın Dairesi*, *İmparatorluk Yayın Dairesi*, *İmparatorluk Tiyatro Dairesi*, *İmparatorluk Müzik Dairesi*, *İmparatorluk Güzel Sanatlar Dairesi*, takip eden diğer beş dairedir. Bunların en başında edebiyata yer verilmiş olması oldukça anlamlıdır. Bu sıralama ve sınıflandırma, esas itibarıyla birçok yaklaşımın açıklamaları niteliğindedir.

Dönemin teknik doğası gereği tiyatro için ayrı bir daire kurulması anlaşılır bir uygulamadır. Buna ek olarak, 14 Temmuz 1933 tarihli *Geçici Film Dairesi Kurulması Hakkında Yasa* (Gesetz über die Errichtung einer vorläufigen Filmkammer vom 14. Juli 1933) gereği kurulan ve *İmparatorluk Kültür Dairesi Yasası*'nın 5. maddesi ile *İmparatorluk Film Dairesi* olarak dönüştürülen kurum üzerinden kontrol edilen film (sinema) aygıtı, gerek dönemin teknik gelişmeleri gerekse Goebbels'in özel ilgisi nedenleriyle yine anlaşılır bir gelişmedir. İkinci ve üçüncü sırada yer alan basın ve yayın ile ilgili olan kurumlar ise genel bir kontrol mekanizmasının sanatın alanlarının tümüne taşınmasından başka bir eylem değildir. Tiyatro ve film ya da sinema diğerlerine kıyasla daha kontrol edilebilir alanlardır. Teknik, mekan, bilet, topluluk gibi zorunluluklar bu alanları yasa dışılığını kısıtlayan öğelerdir. Ancak edebiyatın roman ve şiir başta olmak üzere belirli türleri, bu kısıtlılığı rahatlıkla aşabilmektedir. Herhangi bir yayınevi, bandrol, izin olmaksızın da edebi bir yapıt geniş kitlelere yayılabilmektedir. Bu yüzden tiyatro ve filmden ayrı olarak edebiyata dair bir dairenin kurulmuş olması muhtemeldir. Diğer taraftan, bu dairenin sıralamanın en başında olması iki farklı boyuta yorumlanabilir. İlk olarak, edebi yapıtların etkili gücü ve birer propaganda aracı olarak kullanılabilirleridir. İkinci sırada, Nazilerin geçmiş ve geleceğe dair sansür hatta izolasyon aygıtı olarak bu kuruma başvurmaları yer almaktadır.

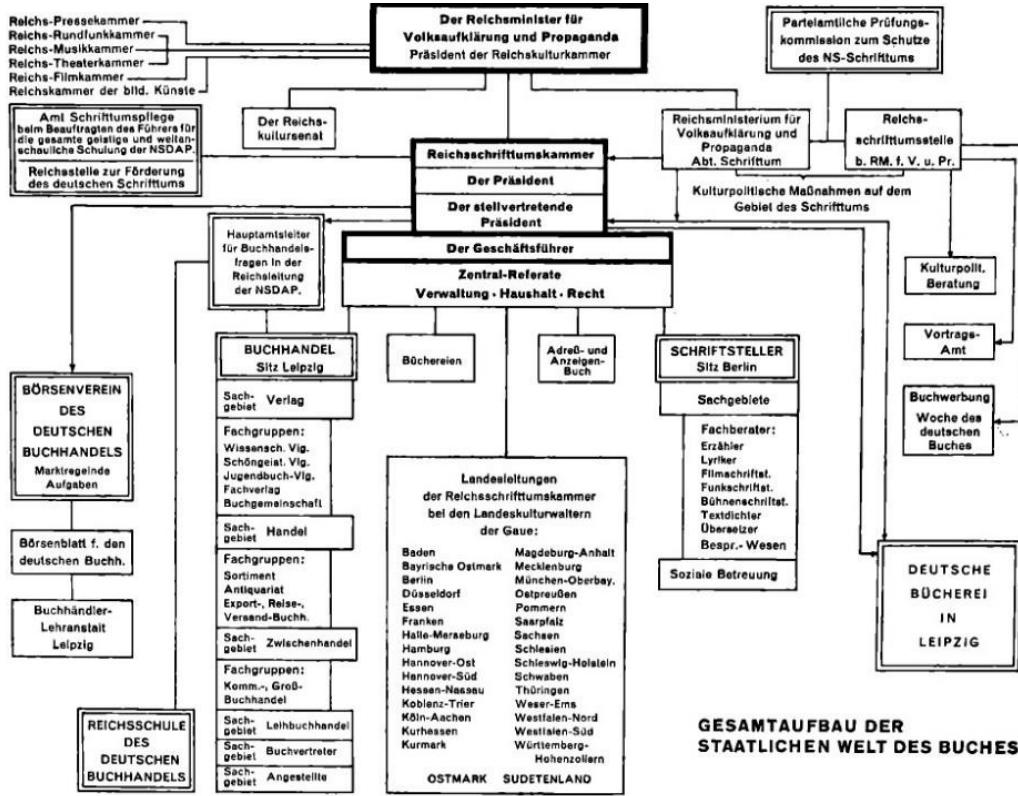
İmparatorluk Edebiyat Dairesi, tüm kültür varlıkları için yürütülen uygulamalara paralel olarak kültür, sanat ve edebiyat çerçevesinde üretilen ya da üretilecek her yapıtı denetleme görevi üstlenmiştir. Edebi yapıt kapsamında, üretme, teknik ve tematik düzenleme, yayma, aracılık etme gibi süreçlere başvuran herkesin ilgili daire olarak *İmparatorluk Edebiyat Dairesi* üyesi olması zorunlu tutulmuştur. (Graeb-Könneker, 2001, s. 40) Edebi yapıtın kültür varlığı olarak tanınmasında belirleyici öğeler de yine belirlenmiştir. İlk olarak kamusal alanda aktarılan sanat yaratı veya performansı; ardından da baskı, film

veya yayın aracılığıyla yine kamuya aktarılan her türlü diğer yaratı veya performans olarak belirlenmiştir. (Graeb-Könneker, 2001, s. 41) Bu tanımlamalar, başvurabilecek herhangi bir boşluk bırakmayacak türden yasa yazıcılığının ürünleridir. (Bk.: *Erste Verordnung zur Durchführung des Reichskulturkammergesetzes* vom 1. November 1933) Alt yapısı başarıyla hazırlanmış *İmparatorluk Edebiyat Dairesi*'nin işleyişi şematik olarak şöyledir:

Şekil 1. *İmparatorluk Edebiyat Dairesi İşleyiş Şeması 1* (Graeb-Könneker, 2001, s. 43)

Şekil 1’de sunulan bu şemaya göre, *İmparatorluk Edebiyat Dairesi*, doğrudan *Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı* veya bu otoriteyi temsilen *İmparatorluk Kültür Dairesi* merkezinde yer almaktadır. Birimlere bakıldığında yönetim, yazarlar grubu, yayınevleri, kitap tanıtım, kütüphaneler, dizin ve reklam, kitapçılık ya da kitap endüstrisi olmak üzere, üretilecek bir edebi yapıtı tüm boyutlarıyla kontrol altında tutmaya çalışan bir sistemin kurulduğu anlaşılmaktadır. Şekil 2’de sunulan ve Şekil 1 ile büyük ölçüde paralellik gösteren diğer bir şemada, edebi yapıtın kültür politikalarına uygun olup olmadığını denetleyen birimlerin varlığı açıkça görülmektedir:

Şekil 2. İmparatorluk Edebiyat Dairesi İşleyiş Şeması 2 (Wulf, 1963, s. 163)

Şekil 2'ye göre, herhangi bir edebi yapıt, Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanı tarafından doğrudan İmparatorluk Edebiyat Dairesi'ne sevk edilmesi durumunda herhangi bir kontrol mekanizmasına takılmamaktadır. Aynı kişi edebi yapıtı, bakanlığın Edebiyat Bölümü (Abteilung Schrifttum) üzerinden gönderdiğinde ise yapıt, önce parti komisyonuna, ardından tekrar Edebiyat Bölümü'ne, oradan da kültür politikaları açısından danışılan birime gönderilmektedir. Bu aşamalarda herhangi bir aykırılığ görülmemesi durumunda yapıt, İmparatorluk Edebiyat Dairesi'ne ulaştırılmaktadır. Nasyonal sosyalist ideoloji ve kültür politikalarına uygunsuzluk durumunda yapıtın yayımlanmaması dışında, yazarın ve yapıtın karşılaştıkları diğer sonuçlar ise Şekil 2 kapsamında belirsizdir.

Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı çatısı altında kurulan İmparatorluk Kültür Dairesi'nin ilgili birimlerinden olan İmparatorluk Edebiyat Dairesi, şeklen ve esasen bir otorite aygıtı olarak Nazi edebiyatına aracılık etmiştir. Salt bir sansür mekanizmasından çok daha fazlasını amaçladığı ortada olan bu oluşumun tüm başkanları, başkan yardımcıları ve yetkili yöneticileri ana fail/suçlu (Hauptschuldig) (Tourlmain, 2014, s. 292) olarak yargılanmışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası, Naziler ve uygulamalarından arınma süreci için getirilen 5 Mart 1946 tarihli Nasyonal Sosyalizm ve Militarizmden Kurtarma Yasası'nın (Gesetz zur Befreiung von Nationalsozialismus und Militarismus vom 5. März 1946) 5. maddesinde sıralanan beş suç ağırlığı içinde, bu kişilerin en ağır suçla yargılanmış olmaları, İmparatorluk Edebiyat Dairesi'nin etki boyutu ve eylemleri açısından oldukça önemli bir veridir.

Naziler ve Geleneksel Alman Edebiyatı

Almanların 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş sürecinde, çeşitli disiplinlerde yakalamış oldukları başarılar ve bunlara bağlı olarak tempo ilk olarak Birinci Dünya Savaşı, ardından da Nazilerin iktidara geliş süreciyle birlikte ciddi yaralar almıştır. Sadece Nobel ödülleri referans alındığında dahi bu durum açıkça görülebilmektedir. Fizik alanında Röntgen (1901), Lenard (1905), Braun (1909), Wien (1911), von Laue (1914), Planck (1918), Stark (1919), Einstein (1921), Franck ve Hertz (1925) ve Heisenberg (1932); kimya alanında Fischer (1902), von Baeyer (1905), Buchner (1907), Ostwald (1909), Wallach (1910), Werner (1913), Willstätter (1915), Haber (1918), Nernst (1920), Pregl (1923), Zsigmondy (1925), Wieland (1927), Windaus (1928), Fischer (1930), Bosch ve Bergius (1931); fizyoloji veya tıp alanında Behring (1901), Koch (1905), Ehrlich (1908), Kossel (1910), Barany (1914), Meyerhof (1922), Warburg (1931), Spemann (1935), Loewi (1936), Domagk (1939) gibi isimler Nobel ödülü alabilmişlerdir. Bu

isimler, savaşın olduğu ancak, savaş suçlarının nicelik ve nitelik bakımlarından 1939 ile 1945 arasındaki süreçteki kadar işlenmediği ya da savaşın net bir şekilde insanlığı imhayı amaçlamadığı bir ortamın ürünleridir. Almanlar onlarca hatta yüzlerce yıl boyunca farklı disiplinlerde kimi zaman öncü, kimi zaman katkı sunan insanlar yetiştirmiştir. Bu birikimin bir yansıması hatta patlaması olarak Birinci Dünya Savaşı'nın verdiği zarar dahi bu kaynağı tam anlamıyla yok edememiştir. Tarihle dikkat edildiğinde, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, hatta Nazi iktidarında bile ödülleri Almanlara verildiği görülebilir. Ancak bu birikim, ilk olarak Birinci Dünya Savaşı'nın insani yıkımı, ardından bununla bağlantılı olarak Weimar Cumhuriyeti'ndeki ekonomik buhran, son olarak bunların getirisi olarak Nazi iktidarı tarafından ciddi boyutta zarar görmüştür. Bu yüzden uzun bir süre bu disiplinlerden Nobel ödüllü isim ya hiç çıkmamıştır ya da sayıca azalmıştır. Bu noktada, yarar ya da zararın bir kuşağa olan etkilerinin görece çok sonra ortaya çıktığını göz önünde bulundurmak gerekir.

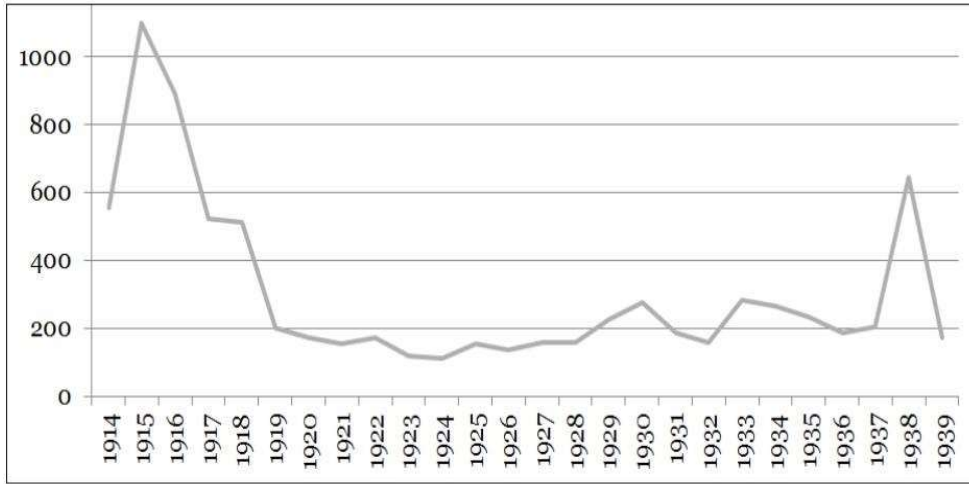
Edebiyat disiplini kapsamında Almanlar, diğer disiplinlere kıyasla daha az Nobel ödüllü isim yetiştirmiştir. Bunu, edebiyat disiplininin doğasının yanı sıra Nobel'in edebiyat alanında verdiği ödülün yapısına yorumlamak da mümkündür. Diğer disiplinlere kıyasla, edebiyat disiplininde ortaya çıkarılan ürünün niteliği kişiye ve topluluğa göre daha fazla değişkenlik gösterebilmekte ve politik etkenler konu olabilmektedir. Buna rağmen Mommsen (1902), Eucken (1908), Heyse (1910), Hauptmann (1912), Mann (1929) gibi isimler edebiyat alanında Nobel ödülü almışlardır. Nobel ödülü sahibi olmayan fakat yapıtları dünya edebiyatına mal olan Franz Kafka, Robert Musil, Rainer Maria Rilke ve Stefan Zweig gibi isimler de ayrıca vardır.

Tüm disiplinler bir arada değerlendirildiğinde milliyet sorunu başlı başına, Nazilerin bu disiplinlere verdiği zararın somut göstergesidir. Almanca yapıt üreten veya kökü Alman coğrafyalarına dayanan kişilerin listeye dâhil edilmesi ya da edilememesi, diğer taraftan özellikle edebiyat disiplininde Hermann Hesse ve Nelly Sachs gibi örneklerin varlığı Nazilerin olumsuz etkilerinin somut kanıtı olarak görülebilir. Bu isimler dışında Thomas Mann'dan (1929) Heinrich Böll'e (1972) kadar Nobel sahibi hiçbir Alman yazarın çıkmaması, tartışmalı örnek olarak Günter Grass'ın 1999 yılına kadar adeta beklemek zorunda kalması oldukça farklı yorumlar doğurabilmektedir. Dünyanın geri kalanının Almanlara dair perspektifinden, saf edebiyatın üretilmemesine kadar bu duruma dair birçok neden üretilebilir. Bu nedenlerin ortaya çıkmasında Nazilerin rolü açıktır. Kafka gibi bir ismin Nazi döneminde, en azından henüz 1933 yılında yaşıyor olması durumunda karşılaşacağı sonuçları göz önüne almak gerekir.

Geleneksel Alman edebiyatının yara alma süreci, hiç kuşkusuz Nazilerden önce başlamıştır. Esas itibarıyla İkinci Dünya Savaşı'ndan çok farklı gelişen ve Almanlar açısından haklı nedenlere dayandırılabilir Birinci Dünya Savaşı'ndan da öncesine dayanmaktadır. II. Wilhelm döneminin halkçı-milli-muhafazakâr olarak görülen (Ketelsen, 1976, s. 56) edebiyatını, yara alma sürecinin başlangıcı olarak görmek mümkündür. Bu süreçte hala çok güçlü kalemler ortaya çıksa da sürecin asıl etkileri, ileriki kuşaklarda kendini gösterecektir. II. Wilhelm döneminin otoriter atmosferinin "*Birinci Dünya Savaşı'nı meşrulaştırma*" (Ketelsen, 1976, s. 97) çabalarıyla birleşmesi, içten içe bir çürümeyi başlatmıştır. Saf edebiyat, edebiyat için edebiyat, insan özüne dokunan edebiyat gibi olgular, giderek yerini farklı aygıtlara hizmet eden edebiyata bırakmıştır.

Weimar Cumhuriyeti sosyolojik ve edebi açılarından, Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki bağlantının somutlaşmış, enstitüye dönüşmüş halidir. Bir taraftan kabulü mümkün olmayan Birinci Dünya Savaşı sonuç şartları, diğer taraftan tam da bu şartları kullanarak bir kitle edinmeye ve yönetimi ele almaya çalışan Naziler arasındaki köprüdür. II. Wilhelm döneminde başlayan, ardından Birinci Dünya Savaşı ile daha büyük boyutlara ulaşan otoriter yönetim anlayışı, bu dönemde sabit, olağan hale gelmiştir. Weimar Cumhuriyeti hakkında, Almanların büyük bir kısmının demokratik ve liberal kurumlara yabancılaşma konusunda başarılı bir deneme sunduğu söylenir. (Sontheimer, 1962, s. 13) Görece uzun süredir var olan otoriter düşünce sistemi, insanların demokratik düşüncüyü, liberal alanı unutmalarını ve bunlara yabancılaşmalarını sağlamıştır. Yerleşik antidemokratik düşünce ve bunun yansıması olarak antidemokratik edebiyat (Sontheimer, 1962, s. 307) Nazilere, planlanan uygulamalara uygun bir alan, aşırı müdahale gerektirmeyen bir saha sunmuştur. Nazilerin, II. Wilhelm döneminden bu yana Almanların alışkın olduğu ve giderek artan antidemokratik düşünce sisteminin ve bunun etki etmiş olduğu diğer hazır alanların ciddi boyutlarda faydasını gördüklerini söylemek mümkündür.

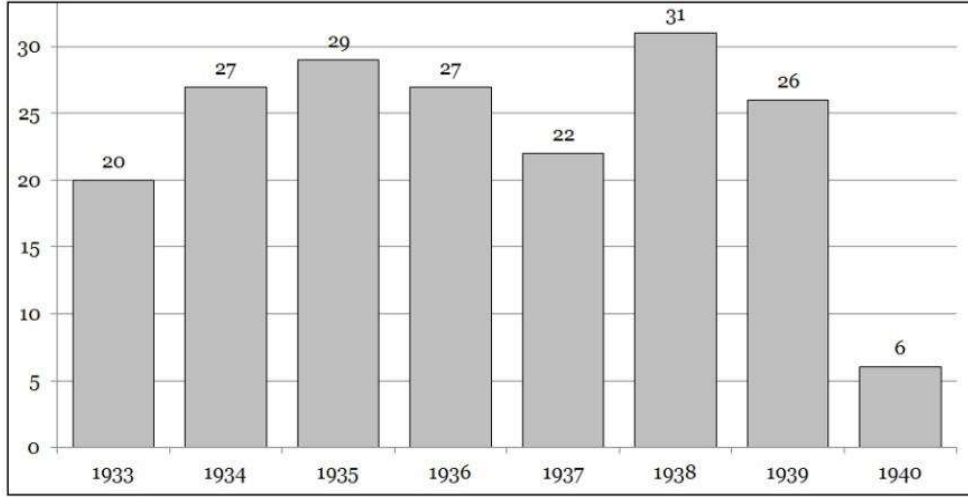
Naziler, siyasi iktidarı üstlendikleri 30 Ocak 1933 günü, karşılarında tüm uygulamalarına veya en iyi olasılıkla bunların büyük çoğunluğuna hazır bir halk bulmuşlardır. Bu kitlenin sadece *Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi*'ne (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) oy veren 13,7 milyon (Der Weg der NSDAP, 1934, s. 133) seçmenden değil, II. Wilhelm döneminden itibaren otoriter uygulamalara maruz kalan tüm Almanlardan oluştuğu söylenebilir. Görece uzun süredir maruz kaldıkları otoriter uygulamalar nedeniyle Almanlar, Nazi uygulamalarına aşırı tepkiler kolektif olarak göstermemişlerdir. Goebbels'in günlük yaşamda yer verdiği aktiviteleri ifade etme biçimine paralel olarak "*Edebiyatın ve tarihin tekrarı.*" (Goebbels, 2003, s. 75) Nazi dönemi için de söz konusudur. Buradan hareketle Birinci Dünya Savaşı öncesinde, başlayan saf edebiyattaki nicelik ve nitelik açılarından gerileme süreci, Naziler ile birlikte zirveye ulaşmıştır. Edebiyatın ideolojik ve aygıtsal kullanımı dışında en yüzeysel bakışla bile savaş edebiyatının hizmetine yönelmesi, durumu açıklar niteliktedir. Şekil 3 ve 4'te sunulan veriler bu açıdan oldukça ilginçtir:

Şekil 3. Savaş Monografilerine Dair Yayımlı Sayıları (Lungershausen, 2017, s. 2)

Şekil 3'ün gösterdiği üzere, savaş monografileri genel beklentiye paralel olarak Birinci Dünya Savaşı yıllarında sayıca zirvededir. Yüksek olasılıkla 1914 öncesinde başlayan artış, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte zirveye ulaşmıştır. Genellikle savaşlardan önce başlayan çığırkanlık, tehdit, gerginlik, çatışma gibi olgular kendini edebiyatta da göstermektedir. Aynı durum, yine Şekil 3'te İkinci Dünya Savaşı öncesinde de görülmektedir. Bunların yanı sıra savaş monografilerinin 1919 ile 1937 arasında devam etmesi ise farklı nedenlere dayandırılabilir. Görece uzun zamandır varlığını sürdüren otoriter yönetimler, savaş sonrası dönemin bir başka savaşın öncesi olması, tedirginlik, saldırganlık, tehdit, kin kasma gibi birtakım nedenler üretmek mümkündür. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte yayımlarda hızlı bir düşüş görülmektedir. Şekil 3, devam eden yılları kapsamasa da yönelim farklı bir doğrultuya evrilmemiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın aksine İkinci Dünya Savaşı'ndaki bu yönelim, İkinci Dünya Savaşı'nın dünyanın büyük bir bölümüne meşru görülmemesi veya Nazilerce tam tersi yönde değerlendirilmesi ile açıklanabilir. Ek olarak, II. Wilhelm döneminden bu yana saf edebiyata verilen zararların, savaş edebiyatı alanına da yansımış olması olasılık dâhilindedir. Birinci Dünya Savaşı'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan büyük farklar barındırdığı açıktır. Sadece tarihsel açıdan değil, edebiyat disiplini kapsamında da durum oldukça farklıdır. Birinci Dünya Savaşı öncesi, esnası ve sonrasında Kafka, Musil, Rilke, Mann ve Zweig gibi isimlere İkinci Dünya Savaşı'ndan farklı olarak somut müdahaleye maruz bırakılmamışlardır. Zweig'in ilgili dönem için "*... ben Yahudi olduğum için okulda, üniversitede ya da edebiyatta en ufak bir engel ya da aşağılanma ile karşılaşmadım.*" (Zweig, 2013, s. 47) sözleri durumu açıklar niteliktedir. En azından, yaşadıkları coğrafyayı siyasi otorite yüzünden terk etmek zorunda kalmamışlardır. Daha ileri boyutta, Zweig'a Nazi dönemi için "*Eserlerim, onları yazdığım dilin ülkesinde, milyonlarca dost okur bulunduğu ülkede yakılıp kül oldu.*" (Zweig, 2013, s. 16) cümlesini kurgulatacak somutlukta bir müdahale gerçekleşmemiştir. Buna rağmen sadece Birinci Dünya Savaşı'nın neden oldukları tek değil, daha II. Wilhelm dönemi hatta daha öncesi, yaşanacaklara dair zinciri oluşturmaktadır. Şekil 3'ün 1914 öncesine taşınması durumunda, 1912 itibarıyla hızlı artış eğiliminin somut bir şekilde başlayacağı, 1912 öncesinde ise 1919 ile 1937 arasındaki seyirden farklı bir veri ortaya koyamayacağı açıktır.

Savaş monografilerinin Birinci Dünya Savaşı tehdidi, öncesinde Güney Avrupa’da (Balkan) yaşananlar ile birlikte sayıca artış göstermesi, sadece bu türe özgü bir yönelim değildir. Savaş monografileri dışında, savaş edebiyatına dair başta roman olmak üzere diğer yapıtlara bakıldığında da sonuçlar Şekil 3 ile paralellik göstermektedir. Şekil 4, savaş edebiyatı kapsamında ele alınan yapıtların yayım yıllarını ele almaktadır:

Şekil 4. 188 Savaş Edebiyatı Yapıtının Yıllara Göre Yayım Sayıları (Lungershausen, 2017, s. 4)

Şekil 4’te görülebileceği gibi, 188 yapıt kapsamında 1933 ile 1939 arasında ciddi bir yayım oranı mevcuttur. Hatta bu yapıtların neredeyse tamamının bu tarihler arasında yapıldığını söylemek de mümkündür. Nazilerin siyasi iktidarı üstlendikleri 1933’ten Nazilerin Polonya’ya girdiği 1939 arasına işaret eden bu dönemin, Şekil 3’ten temel farkı savaş başladıktan sonra yapıtların sayıca sert bir düşüş yaşamasıdır. Bu sonucun nedenlerine dair çeşitli teoriler üretmek mümkündür. Güçlü Nazi propaganda aygıtının bu ihtiyacı karşılaması, Nazilerin savaşı meşrulaştırmaya dahi ihtiyaç duymamaları, yazılabilecek malzemenin büyük ölçüde tüketilmiş olması, *İmparatorluk Edebiyat Dairesi* gibi mekanizmaların övgüyü dahi artık yeterli bulmaması gibi bir dizi neden üretilebilir. Ancak görece uzun bir süredir yorulmakta olan saf edebiyatın yanı sıra Nazi güdümündeki edebiyatın da sonlanmış olması muhtemeldir. Edebiyatın II. Wilhelm döneminden itibaren uğratıldığı ve Nazilerce daha ileri boyutlara taşınan zarar, kendisini göstermeye başlamıştır. “*Alman edebiyatı sadece Almanların hizmetindedir. Kamuya açık kütüphanelerde, Alman olmayan (undeutsch) ruhun kökü kurutulacaktır.*” (Wulf, 1963, s. 41) sözleri Naziler lehine, fakat geleneksel Alman edebiyatı aleyhine sonuç vermeye başlamıştır. *Alman Öğrenci Birliği*’nin (*Die Deutsche Studentenschaft*) bu ifadeleriyle sınırlı olmayan “kökünü kurutma” azim ve eylemi bir süre sonra, edebiyatı da sekteye uğratacak kolektif bir hınca dönüşmüştür. Sonuç olarak, Heinrich Heine’nin bir yüzyıldan fazla süre önce yazdığı “... kitapların yakıldığı yerde, sonunda insanlar da yakılır.” (Graeb-Könneker, 2001, s. 366) ifadesinin işaret ettiği gerçekler yaşanır.

Nazi politikalarının fikri öncülüğünde *Alman Öğrenci Birliği* tarafından başlanan kitap yakma eylemlerini belirli bir grup ile sınırlı tutmak doğru bir yaklaşım değildir. Sistemik bir imha politikası söz konusudur. Kitapları yakılan isimlere bakıldığında Stefan Zweig’in yanı sıra Alfred Döblin, Anna Seghers, Arthur Schnitzler, Bertolt Brecht, Erich Kästner, Franz Werfel, Heinrich Mann, Jakob Wassermann, Nelly Sachs gibi isimlerin varlığı, Nazilerin edebiyata olan yaklaşımını ve verdikleri zararı göstermektedir. Geleneksel Alman edebiyatının önemli akım ve yapıtlarını oluşturan bu isimleri Alman edebiyat hafızasından silmeye çalışmak, ne denli bir hıncın söz konusu olduğunu göstermektedir. Esas itibarıyla tüm bunlar, Goebbels’in henüz 25 Eylül 1924 günü aklından geçirdiği uygulamalardır: “*Yahudiler lanetlenmiş bir yığındır. En kötülerini de edebiyatçılarıdır (Literaturerzähler). Bütün bu pisliği okurken kişi çok öfkeleniyor. Yakında o gün gelir mi? Kutsal an!*” (Goebbels, 2003, s. 160)

Goebbels’in “kutsal an” olarak gördüğü zamanlar, on yıl geçmeden gelir. Naziler, Almanların yüzlerce yıllık edebiyat birikiminin ürünü olan edebiyatçı ve yapıtları hedef alır. Öngörüldüğü (Graeb-Könneker, 2001, s. 366) gibi sadece kitaplar değil, insanlar da Naziler tarafından yakılır. Göç etmemiş ya da sürgüne gitmemiş/gönderilmemiş edebiyatçıların da karşılaşacakları muhtemel sonuçları öngörmek mümkündür. Dolayısıyla Naziler sadece saf edebiyat üretimini durdurmakla kalmamış; aynı zamanda,

var olan ve birikimleri yüzyılları aşan edebi yapıtlar ve isimleri de bir bütün olarak imha için yoğun çaba harcamışlardır.

Nazi Edebiyatı: Tema, Temsilci ve Yapıtlar

Adolf Hitler'in şansölye olarak siyasi iktidarı ele aldığı yıl, 88 yazar *En Sadık Mensupların Sözü (Gelöbnis treuester Gefolgschaft)* bildirisini imzalamışlardır. İçlerinde Friedrich Griese, Gustav Frenssen, Hanns Johst, Hans Friedrich Blunck, Herybert Menzel, Johannes Schlaf, Max Dreyer, Max Halbe, Oskar Loerke, Otto Flake, Rudolf G. Binding, Rudolf Herzog, Walter Bloem, Walter von Molo gibi isimlerin bulunduğu 88 yazar, "*Gücün ve yeniden kazanılan birliğin farkında olmamız, İmparatorluk'u yeniden inşa etme görevlerimize duyduğumuz derin inanç, Sayın İmparatorluk Şansölyesi olarak sizin önünüzde bu ciddi anda, en sadık mensupların sözünü vermemizi sağlıyor.*" (Wulf, 1963, s. 96) sözleriyle biten bildiriye imzalamışlardır.

Nazilerin henüz iktidara geldikleri yıl, toplumun "aydın" kesimi olarak nitelendirilebilecek bir topluluğun Hitler uğrunda yemin etmesi, görece uzun zamandır güdümlü olarak ilerleyen edebiyatın varacağı nokta açısından önemli bir veridir. Kalemını güdümlü olarak kullanan ve kullanacak olan bu yazarların neredeyse hiçbiri ne kendi içine göçen ne de başka coğrafyalara göç etmek ya da sürgüne gitmek zorunda kalan edebiyatçılar kadar tartışılmışlardır. Kalemlerini siyasi ve askeri otoritelerin aygıtı olarak kullanan bu yazarlar saf edebiyatın yara almasına hatta ortadan kalkmasına neden olmuşlardır. Bu nedenle Mann'ın "*Batıl inanç olabilir, ama benim gözümde, 1933'ten 1945'e kadar Almanya'da sadece basılabilmiş olan kitaplar bile, değersizden daha aşağıdadır ve ele alınmaları iyi değildir.*" (Mann, 1997, s. 37) söylemi, basit bir ön yargı veya aşağılama değil, Nazi edebiyatının durumunu başarıyla ifade eden, yerinde bir tespittir.

Nazilerde saf bir edebiyat, ciddi bir sanat, kuram ya da uygulamaya dair bir yenilik ögesi saptamak güçtür. Aygıtsal veya güdümlü edebiyatların geneline paralel olarak Nazi edebiyatı da bu yönde, yani edebi açıdan zayıf olarak şekillenmiştir. Mann, bu yönde şekillenen Nazi yapıtları için "*Kan ve utanç onlara yapışmış durumdadır: hepsinin ezilerek parçalanması gerekir.*" (Mann, 1997, s. 37) der. Mann'ın bu ifadesi, edebi ifade gücüne paralel olarak derin bir anlam ve birden fazla boyuta gönderme içermektedir. "Kan ve utanç" söylemi, sadece Nazi uygulamalarına değinme değil, aynı zamanda Nazi edebiyatının tematik eğilimine işaret etmedir. Gerçekten de Nazilerin kan üzerinden eğildikleri konular birden fazladır. Kan ve ırk, kan ve şeref, kan ve tarih, kan ve gözyaşı, kan ve vatan (Boden) (Wulf, 1963, s. 64, 83, 126, 307; Graeb-Könneker, 2001, s. 17, 359) gibi temalara Nazi yapıtlarında sıklıkla yer verilmiştir. Özellikle kan ve vatan iddiası, yaşam alanına (Lebensraum) bir atıf ya da zemin hazırlayan izlek olarak edebi yapıtlarda yer almıştır. Hermann Burte'nin 1938 tarihli *Benliğime (An das Ich)* şiiri, buna örnek olarak gösterilebilir:

*"Değerlere uygun yaşayarak cemiyete değer katıyorsun
Aynı cins kan ve vatandan insanlar,
Tanrı önünde, tek başına yaptıklarıyla yargılanırlar.*

*(Wohl hegst du heilig lebig die Gemeinschaft
Der Menschen gleicher Art aus Blut und Boden,
Doch gilt vor Gott nur, was der Mann allein schafft.)"* (Graeb-Könneker, 2001, s. 248)

Alıntılanan örnekte "Boden" sözcüğünü vatan yerine toprak olarak görmek de mümkündür. İnsanın topraktan, toprağın da vatan örneği üzerinden insan tarafından var edildiğine bir gönderme mevcuttur. Topraktan gelen insanın toprak için mücadele vermesi gerektiğine dair saptama yapılabilir. Bu örnekte görüldüğü üzere kan ve vatan ya da yaşam alanı, Nazi yapıtlarında yer verilen konulardır. Dolayısıyla Mann'ın atıfta bulunduğu olgu, Nazilerin kanın yanına ancak utanç ekleyebildiklerine dairdir. Nazilerin ırk, şeref, tarih, gözyaşı, vatan gibi değerlerden çok, utanç ile anıldıkları ve Almanlara kolektif bir utanç getirdikleri sonucu da ortaya çıkmaktadır.

Kanın Naziler tarafından ne anlamlarda kullanıldığı açıktır. Almanların gerek kan üzerinden bedel ödeyerek mağdur oldukları gerekse kan üzerinden birtakım değerleri elde edebilecekleri sonuçlarına varmak mümkündür. Mann'ın kullanımında ise Nazilerin sebep olduğu çok boyutlu kayıplar anlamı ortaya çıkmaktadır. Nazilerin kullanımına ironik bir gönderme olarak Mann'ın bu ifadeye başvurması oldukça anlamlıdır. Kan üzerinden bedel ödeyerek elde edilmek istenen ve edebi yapıtlarda önemli bir

konu olarak ele alınan vatan ya da yaşam alanı, Almanlara sonuç itibarıyla utançtan başka bir şey getirmemiştir.

Vatan ya da yaşam alanıyla bağlantılı olarak Nazi edebiyatında önemli bir yer tutan diğer bir konu da memleket (Heimat). Bir yandan vatan olarak memleket, diğer yandan Birinci Dünya Savaşı sonuçları nedeniyle ana vatan ya da ana kara olarak Almanya'dan ayrılan ve bir süredir özlem duyulan coğrafyalar olarak memleket, başka bir noktada cephedeki askerlerin yeni toprakları memleket kılması ve bu askerlerin doğdukları yerlere olarak memleketlerine olan özlemi, Nazi edebiyatı yapıtlarında yer bulabilmektedir. *Üçüncü İmparatorluk'ta Gençlik Kitabı (Das Jugendbuch im Dritten Reich)* girişinde yer verilen ırk, halk, yeryüzü ve bununla bağlantılı olarak memleket ve ana vatan sathı (Boden der Heimat, des Vaterlandes) gibi söylemler (Wulf, 1963, s. 303), Nazilerce bunlara verilen önemin göstergesidir. Bilimsel, akademik bir çalışma örneğinde ise “*memleketlerine çözülmez bir şekilde kök salmış kişiler olarak değerlendirilen insanlar (unlöslich bodenverwurzelt in ihrer Heimatlandschaft gesehene Menschen)*” (Wulf, 1963, s. 322) söylemi, verilen öneme dair başka bir kanıt olarak görülebilir. Bu konunun, Nazi yaklaşımına uygun olarak aygıtsal edebiyata yansımaması olası değildir. Dolayısıyla birçok edebi yapıtta memleket konusuna dair somut veriler saptamak mümkündür. Bunlardan biri Will Vesper'in 1939 tarihli *Yeni İmparatorluk (Das Neue Reich)* şiiridir:

*“Daha büyük imparatorluk (Reich) için şehit düşenlerin hepsi öldü.
Ölümleri sonsuz anlam ve ürün kazandırdı:
Mezarlarına çelenk olarak
Memleketinin dağlarının
Parıltısını koydu önder (Führer),
Kutsal şehirlerin
Bregenz'den Viyana'ya kadar, eski imparatorluğun
Parlayan kolyesini koydu.*

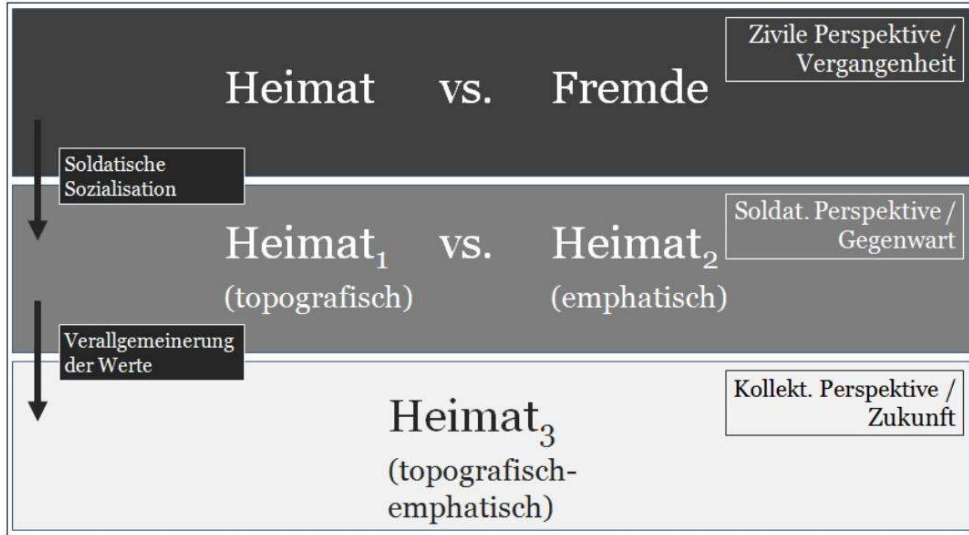
*(Für das größere Reich sind alle, die fielen, gestorben.
Ihr Tod hat ewigen Sinn und Frucht erworben:
Auf ihre Gräber als Kranz
legte der Führer den Glanz
der Berge seines Heimatlands,
die strahlende Kette
der heiligen Städte
des alten Reiches, von Bregenz bis Wien.)”* (Graeb-Könneker, 2001, s. 262)

Şiirin alıntılanan kısmı tek başına dahi, ne denli Nazizim güdümünde bir edebiyatın varlığını göstermektedir. Vesper, genç kuşak ve genel olarak Almanların savaştan ve cepheden geri durmamaları için ölümü, olumlu bir olgu olarak sunmuştur. Bu uğurda ölenlerin kayıp değil, kazanım içinde oldukları iddiasındadır. Vesper'in kazanım olarak sunduğu olgular, mekânlardan oluşmaktadır. Bu mekânlar başta Adolf Hitler'in memleketi olmak üzere, Avusturya'nın en batısından neredeyse en doğusuna kadarki kısımdan oluşmaktadır. “Memleket dağları”, “kutsal şehirler”, “parlayan kolye” tarzında söylemler ise memleketin sunuluş şekline ve kişide oluşturduğu duyguya dair nitelikli örneklerdir.

Ana vatan ve ana vatana katılacak yeni topraklar, memleket temasının iki boyutunu oluşturmaktadır. Bir yanda kişinin doğduğu topraklara olan özlemi, diğer yanda Birinci Dünya Savaşı'ndan kaynaklı yaptırım veya kayıpların sonucu olarak elde olmayan coğrafyalara duyulan özlem, bu tema kapsamında karşılaşılabilecek boyutlardır. Ancak memleket ile bağlantılı olarak işlenen en temel konu, savaşıma giden askerlerin haftalar, aylar hatta yıllar boyunca, ait oldukları coğrafyalardan uzak kalmalarıdır. Bu askerlerin savaştıkları cepheye bağlı olarak geri dönmelikleri ya da dönmeme olasılıkları da ayrı bir gerçektir. Her halükarda tamamının geri döneceği varsayıldığında dahi, askerlerin memleketlerinden uzak kalmaları, ev ve yuva gibi değerlere özlem duymaları, edebi açıdan zengin bir içerik sunabilmektedir. Paul Coelestin Ettighoffer'in 27. *Çadırdan Yoldaşlar (Kameraden vom Zelt 27)* romanındaki “*Fakirler, ama senin artık tanımadığın bir şeye sahipler; Almanya'ya dair büyük, acı verici ama güzel olan özlem, geleceğin Almanya'sına olan özlem! (Sie sind arm, aber sie besitzen eins, das du nicht mehr kennst, das große, peinigende aber schöne Heimweh nach Deutschland, nach dem Deutschland der Zukunft!)*” (Lungershausen, 2017, s. 180) ifadeleri bu içeriğe örnek olarak

gösterilebilir. Bununla bağlantılı olarak eve, yuvaya, memlekete dönüş konusu yine edebi metinlerde yer bulan başka bir kültürdür. Cephece yıllarca savaşmış, belirli durumlarda kahramanlık göstermiş bir askerin, memlekete dönüşü sadece Nazi edebiyatında değil, savaş edebiyatının genelinde yer bulabilecek bir ögedir. Şekil 3'te yer alan veriler bu tezi destekler nitelikte değerlendirilebilir.

Memleket temasının yer verildiği yapıtlardan biri de Otto Paust'un *Ateşteki Halk (Volk im Feuer)* romanıdır. Ancak bu romanda yer verilen memleket izleği, diğer birçoğundan farklı olarak coğrafi ve duygusal olarak iki boyutludur. Romanın şemaya dökülmüş memleket izleği Şekil 5'te sunulmuştur:

Şekil 5. Sivil ile Asker Açısından Memleket Algısı (Lungershausen, 2017, s. 179)

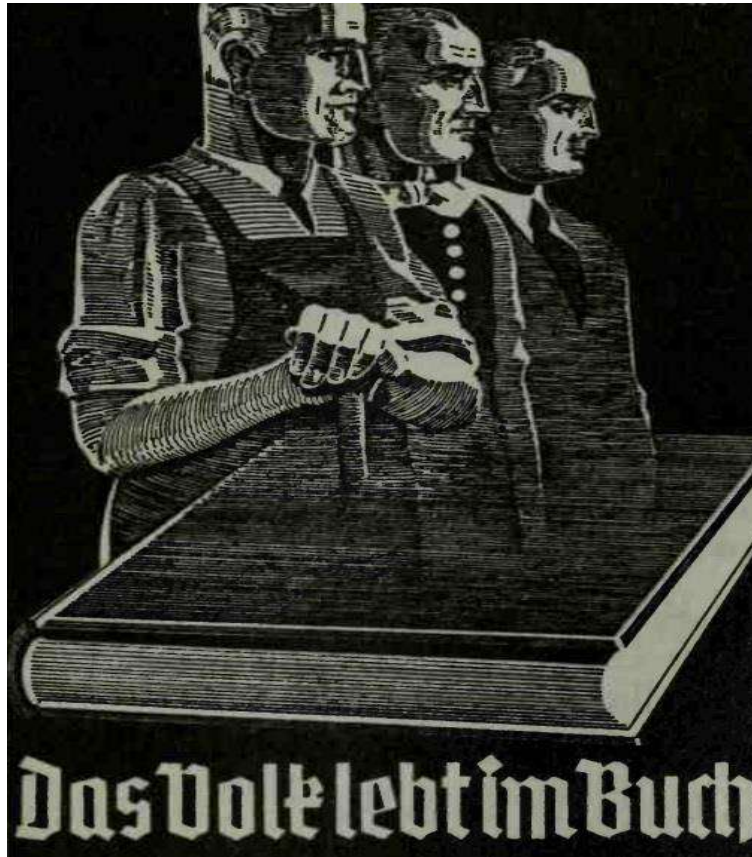
Şekil 5'e göre her insan veya grup için memleket algısı aynı değildir. Bir sivil açısından memleket ve yabancı yer mekânları açık ve anlaşılırdır. Sivil kişinin ait olduğu yer memleketi, bunun dışında kalan yerler ise yabancı hissettiği mekânlar ve dolayısıyla da evi ya da yuvası olarak göremediği yerlerdir. Bir asker açısından ise memleket, coğrafi ve duygusal olarak ikiye ayrılmaktadır. Asker, savaş coğrafyasını memleket kılabilceği gibi, bir profesyonel olarak memleketini zihninde savaş alanı olarak da oturtabilir. Uzun yıllar cephece kalan ve bu olgulara yabancılaşan asker figürlerde bu algıyla karşılaşmak genellikle mümkündür. Cephe ve savaşı anlatan romanların (Frontroman) bazılarını memleket romanından (Heimatroman) ayırmanın güç olabileceği, çünkü savaştan sonraki savaşı anlatan bu romanlarda memleketin savaş alanına çevrildiği söylenmektedir (Lungershausen, 2017, s. 32-33).

Nazi edebiyatı kapsamında memleket ve savaş ekseninde yer verilen başka bir tema da askerlerin kendileridir. Askerler kimi zaman kahramanlık, kimi zaman yoldaşlık, kimi zaman da kendini feda eden varlık örnekleri olarak sunulmaktadır. Savaşı gözlemlemek için batı cephesine gönderilen yazarlardan biri olan Otto Henning'in "eşi benzeri olmayan kahramanlar mücadelesi (einzigartigen Heldenkampfes)" (Graeb-Könneker, 2001, s. 128) tanımlamasını kullanması askerlere olan yaklaşımı göstermektedir. Bunun yanı sıra savaşta ölen askerler için "Her asker mezarı, huzurunu ve hayranlık uyandıran onurunu sahip olduğumuz tüm araçlarla koruduğumuz bir şeref anıtıdır. (Und jedes Soldatengrab ist ein Ehrenmal, dessen Frieden und ehrfürchtige Verehrung wir mit allen uns zu Gebote stehenden Mitteln verteidigen.)" (Graeb-Könneker, 2001, s. 174) denilmektedir. Askerlerin sağ iken ayrı, ölü iken farklı şekilde, fakat her halükarda onur ve kahramanlıkla anılmaları dikkat çekicidir.

Askerlerin birbirlerine Nazizm politikaları ekseninde yaklaşımlarına dair de örnekler bulmak mevcuttur. Birinci Dünya Savaşı'nın aksine İkinci Dünya Savaşı'ndaki askerleri birleştiren olgu, nasyonal sosyalist ideolojidir. Birinci Dünya Savaşı'nda federatif, çok milletli, farklı düşüncelerden askerlerin ortak amaçlar uğrunda birleşmesi İkinci Dünya Savaşı'nın gelişiminden farklıdır. Aynı ideolojide birleşen "yoldaşlar (Kameraden)" bu açıdan önemli bir izlek olarak döneme ait edebiyatta yer bulmuştur. Normal şartlarda nasyonal sosyalist yazarlar arasında yer almayan (Bk.: *Verzeichnis der auszusondernden Literatur*, 1946) Wolfgang Koeppen'in 1935 tarihli *Duvar Sallanıyor (Die Mauer schwankt)* romanında, "Pilot subayların yemekhanesindeki akşam şarabını düşündü. Yoldaşların yüzüne baktı. İyi, güvenilir yüzler. (Der Flieger dachte an den Abendwein in der Messe der Offiziere. Er sah die Gesichter der

Kameraden. Gute, vertraute Gesichter.)” (Graeb-Könneker, 2001, s. 221) ifadelerine yer vermiştir. Alıntının da gösterdiği üzere askerlerin birbirleri arasındaki iletişime önem verilmektedir. Yüzleri iyi ve güvenilir sunulmaktadır. Naziler arasında görüşe, fikre dair herhangi bir “sızıntı” kuvvetle muhtemel hoş görülmecektir. Gestapo gibi bir ağın varlığı bu olasılığı temelden ortadan kaldırmaktadır. Birinci Dünya Savaşı atmosferinde Praglı bir Musevi’nin Viyanalı bir Hristiyan’dan farklı düşünmesi, fakat ortak amaç olan vatan savunması konusunda her ikisinin birlikte hareket etmesi olasıdır. Buna rağmen büyük çapta olmayan çatışmaların gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Ancak ideoloji temelli bir atmosferde, yani Nazilerce tesis edilmiş bir ortamda, çatışma bir yana, aykırı bir sesin çıkması dahi beklenemez. Bu yüzden tüm “yoldaşlar”, fikri ve fiziki olarak aynı profilde, tek tip sunulmaktadır.

Nazilerin askerler arasında oluşturmuş olduğu özellikle fikri birliktelik, esas itibarıyla halk içindeki birlikteliğe dayanmaktadır. Sarsılmaz ve sorgulanamaz bir idari güç olarak Nazi otoritesi, ulusu bir bütün olarak tüm unsurlarıyla birlikte ideolojisi altında büyük ölçüde birleştirebilmiştir. Birleştirmedikleri unsurlara karşı ise farklı ve bugün dünyaca bilinen ve hoş görülmeyen metotlara başvurmuştur. Sivil vatandaş, zorunlu ve gönüllü askerler, devlet memurları, parti çalışanları, gençler, kadınlar ve daha birçok toplumsal unsur, yoğun propaganda aygıtları üzerinden belirli bir ideoloji çatısı altında birleşebilmiştir. Sadece askerleri kapsamayan “yoldaşlık (Kameradschaft)” söyleminin üzerinde “halk topluluğu (Volksgemeinschaft)” ya da “halk yoldaşlığı (Volksgenossenschaft) kavramlarının yer alması, toplumun çok boyutlu olarak bir noktada birleşebildiğini veya birleşmesinin amaçlandığını göstermektedir. Nazilerce edebiyatın aygıtsal görevi gereği, bunlara çeşitli tematik işlemler üzerinden edebi yapıtlarda da yer verilmiştir. 1936 yılı *Alman Kitap Haftası (Woche des Deutschen Buches)* için hazırlanan afiş, halkın (Volk) edebiyat ile olan bağına veya edebiyata yüklenen bu fonksiyonu açıklar niteliktedir:

Şekil 6. 1936 *Alman Kitap Haftası* Afişi (Graeb-Könneker, 2001, s. 247)

Şekil 6’da verilen afişte görüntünün yanı sıra, “*Halk kitapta (kitapla, kitabın içinde) yaşıyor. (Das Volk lebt im Buch)*” ifadesine yer verilmiştir. Görsel öğede farklı profillerde, fakat tamamı erkek üç figür görülmektedir. Figürlerden işçi olanı kitaba bir cisim ile bağlanmıştır. Bu görüntüyü, “*Kitap ruhun kılıcıdır.*” (Wulf, 1963, s. 233) düşüncesiyle de bağdaştırmak mümkündür. Naziler gerek halkı edebiyata dâhil etme gerekse ruhu edebiyat ile “besleme” konularına ciddi boyutlarda yönelmişlerdir. Ancak

insanları dâhil ettikleri ve ruhlarını besledikleri edebiyatın niteliği sorgulanması gereken bir konudur. Özellikle de “ruhu besleme” konusunun güdümlü ilerleyen bir edebiyatta ne anlama geldiği açıktır.

Hanns Johst, 16 Kasım 1943 tarihli *On Yıllık Nazi Edebiyatı (Zehn Jahre NS-Schrifttum)* makalesinde Nazilerin on yıl önce iktidara geldiğinde Almanya'nın fiziksel ve ruhsal açılardan hasta olduğunu, edebi yapıtlarında buna paralel olarak hastane raporları ve ceset belgelerini andırdığını, ancak ülke zenginleştikçe halk yoldaşlarının (Volksgenossen) estetik bir alan bulabildiğini dile getirmiştir. (Wulf, 1963, s. 174) Buna paralel olarak yazar Karlhans Strobl da Hanns Johst'a yazdığı başvuru mektubunda halk topluluğu (Volksgemeinschaft) için kültürel çalışma yapmaya hazır olduğunu belirtmiştir. (Wulf, 1963, s. 194) Yönetimsel görev talep eden bir kişinin başvuru mektubunun son ifadelerini halk topluluğu konusuna ayırması, bu konuya verilen önemi göstermektedir. Bunun edebi yapıtlara yansımaları ise doğrudan bu konuya başvurarak değil, çeşitli temalar kullanılarak karşılık bulmuştur. Halkçı (völkisch) eğilim çerçevesinde aykırı görülen unsurlar tematize edilerek homojen bir halkın ya da halk topluluğunun tesisi amaçlanmıştır. Bu temalara örnek olarak başta Musevilik olmak üzere, Komünizm, Bolşevizm, nasyonal sosyalist ideoloji karşıtı “vatan hainleri”, toplumu “zehirleyen” içeriğe sahip konular gösterilebilir.

Nazi edebiyatında göze çarpan başka bir önemli tema da tarihtir. Naziler başta Birinci Dünya Savaşı olmak üzere Almanların yaşanmışlıklarının tamamını içinde, tematik malzeme olarak kullanabilecekleri olay ve figürleri edebi yapıtlara taşımaktan geri durmamışlardır. Kimi zaman halka ilham olması için, kimi zaman da halkta kin oluşturmak üzere tarihe yönelmişlerdir. Birer tür olarak bu tarihsel yapıtlarda tarihe ne denli sadık kaldıkları ise sorgulanması gereken bir etkidir. Kurmaca metin kapsamında da olsa tarihten tamamen kopuk olup olmadıkları ya da tarihin kurmacaştırılmasında gerekli görülebilecek birtakım esasların yerine getirip getirilmediği sorularına yanıtlar bulmak güçtür. Ancak aygıtsal ve güdümlü bir edebiyatın ürünleri olarak bu yapıtların büyük çoğunlukla propaganda aracı olarak şekillendikleri açıktır. Bu propagandanın diğer bir boyutu olarak, tarihe ilgi duyan 14 ile 18 yaş arasındaki okurların 1922'den 1926'a kadar yüzde 13,6 olan oranının artarak 1934 yılında yüzde 23,9'a ulaştığı söylenmektedir. (Lungershausen, 2017, s. 79) Bu istatistik Nazilerin tarihsel malzemeyi başarıyla propaganda aracı olarak kullandıklarını göstermektedir. Tarihsel malzemenin kullanımına dair somut örnek olarak, En Sadık Mensupların Sözü bildirisine de imza atan, *İmparatorluk Edebiyat Dairesi* ilk başkanı Hans Friedrich Blunck'un *Wolter von Plettenberg* romanı gösterilebilir. Hiç kuşkusuz bu romandan daha nitelikli ve tarihi somut bir şekilde çarpıtılan edebi yapıtlar da mevcuttur. Ancak Blunck'un üstlendiği görevler ve dolayısıyla da Nazi idaresindeki önem ve anlamı açılarından nitelikli bir örnek olarak, tarihsel romana yönelmiş olması dikkate değer bir veridir.

30 Ocak 1933 ile 8 Mayıs 1945 arasında resmi ve fiili olarak iktidarda buldukları süre başta olmak üzere, dönemin öncesi ve sonrasında Nazi edebiyatına dair isim ve yapıtlar saptamak mümkündür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra alınan karar gereği Nazilere ait yapıtlar yasaklanmıştır. 1946'da yayımlanan *Ayıklanacak Edebiyat Listesi (Verzeichnis der auszusondernden Literatur)*, Nazi yazarlar ve yapıtlarına dair belirleyici bir referanstır. (Bk.: *Verzeichnis der auszusondernden Literatur*, 1946) Bu listeye göre kimi isimler tüm yapıtlarıyla birlikte yasaklanmış, kimi isimlerin ise Nazi politikaları lehine öğeler içeren yapıtları ayıklanmıştır. Bu listede yer alan isimler hakkında “*Nasyonal Sosyalist Yazar (NS-Schriftsteller)*”, “*Nasyonal Sosyalist Propagandist (NS-Propagandist)*”, “*Faşist (Faschist)*”, “*Yönetici İtalyan Faşist (Führender italienischer Faschist)*”, “*Antisemitist (Antisemit)*”, “*Halkçı (Völkisch)*”, “*Dünya Savaşı Şairi (Weltkriegslyriker)*” gibi tanımlamalar kullanılmıştır. (*Verzeichnis der auszusondernden Literatur*, 1946, s. 7-85) Bu listeden bağımsız olarak Nazi güdümünde yapıt üreten bazı yazarlar, bu yazarların yöneldikleri edebi metin türleri ve örnek yapıtlar Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1. Nazi Yazarlar ve Yapıtları

İsim	Yöneldiği Tür	Yapıt
Alfred Karrassch	Roman	<i>Parti Yoldaşı Schmiedecke</i>
Arthur Trebitsch	Deneme	<i>Alman Ruhu - veya Yahudilik; Yazar, Düşünür, Konuşmacı, Aryan</i>

Bruno Brehm	Roman	<i>Yumuşak Güç, Büyük Alman İmparatorluğu 'nda, En Aptal Sibiryalı</i>
Clemens Laar	Roman	<i>... Almanya İçin At Sürüyor, Büyük Yürüyüş</i>
Eberhard Wolfgang Möller	Dram, şiir	<i>Ölü</i>
Edwin Erich Dwinger	Roman	<i>Yarı Yolda</i>
Erhard Wittek	Öykü	<i>Lowicz'e Yürüyüş, Erkekler</i>
Ernst Günther Dickmann	Öykü	<i>Cephe ve Memleket Arasında</i>
Erwin Guido Kolbenheyer	Roman, öykü, şiir	<i>Alman İnanışı</i>
Felix Albrecht	Deneme	<i>Almanya'nın Büyük Önderleri: Bismark, Hindenburg, Hitler ve Eserleri</i>
Friedrich Bethge	Şiir, dram	<i>Prusya Uğrunda İsyan</i>
Gerhard Schumann	Şiir, dram	<i>İmparatorluk, Savaş Şarkıları</i>
Hanns Johst	Roman, dram, şiir, deneme	<i>Benim Dünyamın Adı Almanya</i>
Hans Friedrich Blunk	Şiir, roman	<i>Wolter von Plettenberg</i>
Hans Grimm	Roman, öykü	<i>Alanı Olmayan İnsanlar</i>
Hans Wilhelm Hagen	Şiir	<i>Rilke Düzeltmeleri</i>
Hans Zöberlein	Roman, deneme	<i>Vicdanın Emri</i>
Heinrich Anacker	Şiir	<i>Bir Halk-Bir İmparatorluk-Bir Önder, Memleket ve Cephe</i>
Heinrich Zillich	Öykü	<i>Reinerbach Değirmeni</i>
Heinz Schwitzke	Roman, öykü	<i>Şehitlerin İncil'i</i>
Herbert Böhme	Roman, öykü, şiir	<i>Kompla Gecesi, Halkın Şiirleri</i>
Hermann Burte	Şiir	<i>Benliğime, Yedi Söylem</i>
Hjalmar Kutzleb	Roman	<i>İlk Alman</i>
Josef Magnus Wehner	Öykü, roman, dram, şiir	<i>Almanlara Hitap, Almanya'ya Marş</i>
Karlhans Strobl	Roman	<i>Komşu Evde Yangın, Eve Dönüş</i>
Kurt Eggers	Rapor, deneme, roman, şiir	<i>Savaşçı Devrim, Düşmanlık Hakkında, Savaşçıların Savaşı</i>
Luis Trenker	Roman, film	<i>Yüzbaşı Ladurner</i>
Mirko Jelusich	Roman, öykü	<i>İmparatorluk Rüyası</i>
Otto Paust	Roman	<i>Ateşteki Halk</i>

Paul Coelestin Ettighoffer	Roman	<i>27. Çadır Sökülüyor, Verdun</i>
Rudolf Ahlers	Dram, roman	<i>Thomas Torsten, İki Ülke, Sular Arasında</i>
Ulrich Sander	Roman, rapor	<i>Öncüler; Memleket, İmparatorluk ve Dünya</i>
Werner Beumelburg	Öykü, şiir	<i>Çelikten Yasa, Almanya uyaniyor</i>
Will Vesper	Roman, öykü, şiir, deneme	<i>Tanrı'nın Savaşçıları, Yeni İmparatorluk</i>

Hiç kuşkusuz Nazi güdümündeki veya bizzat Nazi olan yazarlar Tablo 1 ile sınırlı değildir. Aynı şekilde, üretilen yapıtlar da sadece birer örnek olarak verilmiştir. Naziler henüz iktidarda değilken aldıkları ve bunlar üzerinden iktidara geldikleri 13,7 milyon (*Der Weg der NSDAP*, 1934, s. 133) seçmenin desteklediği bir topluluk söz konusudur. 1932 yılındaki nüfus açısından bu sayının taşıdığı anlam büyüktür. İktidarı ele aldıktan sonraki durum ise ayrı bir tartışma konusudur. Dolayısıyla Nazi idaresi güdümünde edebiyat yapan kişi sayısının da bu oranda fazla olması beklenebilir.

Tablo 1, Nazi edebiyatını tamamını kapsamadığı gibi, sunulan yapıtların bazıları Nazi iktidarından önce yayımlanmıştır. Buna rağmen bu yapıtlar, daha sonra Nazilerce büyük ilgi görmüş ve Nazilerin birtakım amaçlarına aracılık etmiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı ile ilgili olan birtakım yapıtların Nazilerin ideoloji ve propaganda aracına dönüştüğünü söylemek mümkündür. Diğer taraftan, gerek Weimar Cumhuriyeti gerekse Nazi döneminde yayımlanan bazı yapıtların Nazi uygulama ve politikalarına aracılık ettiği, bu yüzden de *Ayıklanacak Edebiyat Listesi*'ne (*Verzeichnis der auszusondernden Literatur*, 1946) alındığı bilinmektedir. Farklı bir ifadeyle, Nazizm'in planladığı, hazırladığı ve başvurmakta olduğu uygulamaları meşrulaştırma, haklı bir nedene dayandırma yolunda Nazi dönemi içinde Birinci Dünya Savaşı'na sıklıkla referans saptamak mümkündür. Bu yüzden Tablo 1, sadece 1933 ile 1945 arasında yaşamış isimlerden ve yayımlanmış yapıtlardan ibaret değildir.

Her köklü değişiklik gibi, hiç kuşkusuz “Nazisizleştirme/Nazilerden sıyrıl(ıl)ma (Entnazifizierung)” sürecinin de tamamıyla ve istisnasız doğru yürütüldüğünü iddia etmek güçtür. Bundan dolayı herhangi bir yazara Nazi diyebilmenin güçlüğü ortadadır. Her ne kadar yapıtlar kanıt olarak ortada olsa da yazarın ironik, eleştirel tutumunu tartışmasız ve katı çizgilerle belirlemek olanaksızdır. Öte yandan dayanaksız iddia da bulunmamak adına özellikle verilen *Ayıklanacak Edebiyat Listesi* (*Verzeichnis der auszusondernden Literatur*, 1946) geniş bir komisyonca hazırlanmış ve güvenilir olduğu izlenimini aktarabilmiştir. Bazı isimlerin tamamıyla yasaklanması yerine belirli yapıtlarının elenmiş (Bk.: *Verzeichnis der auszusondernden Literatur*, 1946, s. 86-176) olması bu güvenilirlikte önemli bir rol oynamaktadır.

Nazi edebiyatı bir bütün olarak ele alındığında, edebiyattan çok, araçsallaştırılmış ideolojik bildiri olarak dikkat çekmektedir. Saf edebiyata oldukça uzak, güdümlü ve kontrol altında üretim yapan bir aygıt izlenimi oluşturmaktadır. Bu nedenle ne kuram ne de uygulama açısından dikkate değer bir veri sunmaktadır. Bu yönüyle Nazilerin ortaya koyduğu ürünleri, geleneksel edebiyat göz önüne alındığında, “edebiyat” olarak adlandırmak güçtür.

Sonuç ve Değerlendirme

Alman edebiyatının her iki anlamda da “karanlık dönemi” olan 1933 ile 1945 arasındaki süreç, bu çalışma kapsamında ele alınmıştır. Gerek Nazilerin oluşturduğu derin utanç gerekse birçok belirsizlik barındırması nedenleriyle bu dönem, birçok diğer konuda olduğu gibi edebi açıdan da tam anlamıyla aydınlatılmamıştır.

Üç boyutu olan 1933 ile 1945 yılları arasındaki edebiyatın iki boyutu sıklıkla tartışılmıştır. Göç eden veya sürgüne gitmek zorunda kalanların ortaya koyduğu göçmen ya da sürgün edebiyatı, literatürde sıklıkla tartışılmış ve tartışılmaktadır. Kendi içine göç eden ve yazmayı asıl arzu ettiği malzemedan uzaklaşmak zorunda kalan yazarların oluşturduğu edebiyat da buna paralel olarak ele alınmıştır ve alınmaktadır. Ancak bizzat Nazilerin ortaya koyduğu edebiyat ise diğerlerine kıyasla bu açıdan geride konumlanmıştır.

Bu çalışmada failer olarak Nazilerin edebiyatı ele alınmış ve temelde, saf edebiyat çerçevesinde ciddi herhangi bir yapıtın üretilmemiş olduğu sonucuna varılmıştır. Yetki ve nüfuz itibarıyla Joseph Goebbels güdümünde ilerleyen Nazi edebiyatı ortaya edebi açıdan nitelikli bir ürün koyamamıştır. Geleneksel Alman edebiyatının farklı dönemlerde yetiştirmiş olduğu isim ve yapıtlar benzeri herhangi bir olgu Nazi edebiyatında saptanamamıştır. Henüz 1920li yıllarda planladıklarını gerçekleştirme olanağı elde eden Goebbels, bizzat kendisine bağlı olan *İmparatorluk Kültür Dairesi* ve bunun alt birimi olarak *İmparatorluk Edebiyat Dairesi* üzerinden edebiyatın ideolojik bir aygıt olarak araçsallaştırılmasını sağlamıştır.

Özgürlük alanı bulamayan Nazi edebiyatı, saf edebiyattan giderek uzaklaşmış ve edebiyatın özgür ruhuna aykırı olarak kısıtlanmıştır. Bir aşamadan sonra Nazi idaresi altında halkı belirli amaçlara hazırlama ve yönlendirme aracına dönüşen bu edebiyat, bir kısır döngü içine girmiştir. Almanları daha iyi noktalara ulaştırma iddiası, Almanları edebi açıdan imha ile karşı karşıya bırakmıştır. Yüzyılları aşan edebi kuram ve uygulama birikiminin ciddi zararlar gördüğü ortadadır.

Dönemin edebi türlerine bakıldığında her üç ana türde (epik, lirik, dram) de yapıtların varlığı söz konusudur. Bu çerçevedeki türünden bağımsız olarak savaş edebiyatına ağırlık verildiği görülmüştür. Savaş, vatan, yeni topraklar, kahramanlık, memleket, yabancılaşma gibi temalar edebi yapıtlarda ağırlıklı olarak yer almıştır. Buna paralel olarak, Almanya'nın ve Almanların mağduriyetine önemli bir izlek olarak yer verilmiştir.

Sonuç olarak, saf edebiyata mesafeli bir edebiyat olduğu tespit edilen Nazi edebiyatının güdümlü ve kontrol altında ilerlediği tespit edilmiştir. Bunun bir sonucu olarak da dönemin edebiyatı ortaya nitelikli ürünler çıkaramamıştır. Bu yönüyle Nazi edebiyatının, geleneksel Alman edebiyatına ciddi zararlar verdiğinin yanı sıra, güdümlü ve kontrol altında ilerlediği ve bir bütün olarak neredeyse ideolojik bir bildiriden ibaret olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Der Weg der NSDAP* München: SS-Hauptamt. 1934.
- Goebbels, J. *Tagebücher 1924 - 1945*. 3. Auflage. München: Piper Verlag. 2003.
- Graeb-Könneker, S. *Literatur im Dritten Reich*. Stuttgart: Philipp Reclam. 2001.
- Lungershausen, G. *Weltkrieg mit Worten*. Wiesbaden: J.B. Metzler. 2017.
- Gesetz über die Errichtung einer vorläufigen Filmkammer*, 14. Juli 1933.
- Reichskulturkammergesetz*, 22. September 1933.
- Erste Verordnung zur Durchführung des Reichskulturkammergesetzes*, 1. November 1933.
- Gesetz zur Befreiung von Nationalsozialismus und Militarismus*, 5. März 1946.
- Ketelsen, U. *Völkisch-nationale und nationalsozialistische Literatur in Deutschland 1890-1945*. Stuttgart: Springer-Verlag. 1976.
- Mann, T. *Essays*. Frankfurt am Main: S. Fischer. 1997.
- Sontheimer, K. *Antidemokratisches Denken in der Weimarer Republik*. München: Nymphenburger Verlagshandlung. 1962.
- Tourlamain, G. *Völkisch Writers and National Socialism*. Bern: Peter Lang. 2014
- Wulf, J. *Literatur und Dichtung im Dritten Reich*. Gütersloh: Sigbert Mohn Verlag. 1963.
- Verzeichnis der auszusondernden Literatur*. Berlin: Abteilung für Volksbildung. 1946.
- Zweig, S. *Düniin Dünyası*. (Gülperi Sert, Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları. 2013.